

Monika Kaczor
Uniwersytet Zielonogórski

ZWIĘŻŁOŚĆ SŁOWA RODZI SZEROKOŚĆ MYŚLI. W JAKI SPOSÓB CZYTELNICY OPISUJĄ PIĘKNY JĘZYK (NA PRZYKŁADZIE SERWISU KSIĄŻKOWEGO LUBIMYCZYTAĆ.PL)?

Spółeczność czytelników w opiniotwórczym serwisie książkowym Lubimyczytać.pl dyskutuje nad aktualnościami ze świata książki, a także je komentuje. Kierując się literackim gustem, nie tylko opisuje, z jakich elementów i w jaki sposób zbudowany jest utwór literacki, ale również charakteryzuje, jak język kształtuje odbiór estetyczny poszczególnych poziomów organizacji dzieła literackiego¹, w jaki sposób ujawnia sekrety warsztatu pisarskiego i zastosowanych ujęć językowych w obrębie dzieła.

W celu omówienia elementów językowych, które mają wpływ na estetyczne wartościowanie dzieła literackiego², z serwisu książkowego Lubimyczytać.pl zostały wyekscepowane opinie i recenzje dzieł Wisławy Szymborskiej i Wiesława Myśliwskiego³. Wybierając utwory tych pisarzy, kierowałam się popularnością ich książek w serwisie Lubimyczytać.pl, liczbą ocen i opinii, średnią oceną książek, aktywnością użytkowników odnoszącą się do dyskusji nad ich utworami, wartością literacką i artystyczną na podstawie oceny czytelników, nowatorstwem w ramach reprezentowanego gatunku, liczbą nagród przyznanych danej książce w kraju i za granicą, popularnością utworów na rynku mierzoną na podstawie miejsc w zestawieniach w różnych mediach, liczbą publikacji na temat określonej książki w mediach ogólnopolskich.

W przedstawianych recenzjach i komentarzach czytelnicy opisują te językowe cechy dzieła, które dają świadectwo biegłości autora w sztuce pisania, w szczególności jego

¹ E. Kucharski, *O metodzie estetycznej analizy dzieła literackiego*, Warszawa 1965.

² A. Markowski, *Nowe spojrzenie na kryteria poprawności językowej*, Warszawa 2012, s. 80-119. O wyznacznikach poetyckich w przekazach literackich pisałam w książce *Estetyka słowa a kultura języka*, Zielona Góra 2009, s. 45-59.

³ W. Myśliwski: *Kamień na kamieniu, Nagi sad, Pałac, Ostatnie rozdanie, Traktat o łuskaniu fasoli, Widnokrąg*; W. Szymborska: *Błysk rewolweru, Chwila, Czarna piosenka, Dlaczego żyjemy, Dwukropek, Kolaże, Koniec i początek, Ludzie na moście, Lektury nadobowiązkowe (cz. 1-3), Miłość szczęśliwa, Nic dwa razy, Sto pociech, Wystarczy*.

umiejętnościom językowego kształtowania tekstu oraz sprawności w posługiwaniu się środkami i sposobami wypowiedzi zgodnie z założonymi celami dzieła.

Czytelnicy, zamieszczający swoje opinie na serwisie książkowym Lubimyczytać.pl, piszą o pięknym języku⁴ dzieła literackiego od strony samego dzieła, które zawsze zawiera określoną wewnątrztekstową sytuację komunikacyjną, będącą swego rodzaju propozycją porozumiewania się autora z czytelnikami. Co więcej, użytkownicy wspomnianego portalu oceniają język dzieła od strony odbiorców, w których realizują się funkcje dzieła literackiego, a więc jego zdolność do zaspokajania i stymulowania potrzeb duchowych i estetycznych czytelników. Warto zaznaczyć, że wyrażanie piękna⁵ za pomocą środków językowych czytelnicy określają na poziomie czytelniczej interpretacji dzieła towarzyszącej jego lekturze, a zwłaszcza na dopełnieniu utworu przez przeżycia, refleksje i opinie, jakie zdołał on wzbudzić w czytelniku⁶.

Pisząc o walorach estetycznych języka, czytelnicy określają pozytywne aspekty, jakim sprostało dzieło od strony językowej⁷. Zwracają uwagę na normy bezpośrednio niewysłowione, na immanentne reguły warsztatu pisarskiego, a także na to, przed jakimi rozwiązaniami językowymi powstrzymał się pisarz albo jakich rozwiązań słownych zaniechał. Stosunek dzieła do odpowiednich norm etycznych, poznawczych jest, według czytelników, źródłem językowych wartości estetycznych utworu⁸. O rozpoznawalności dzieła decyduje język, jego oryginalność, a także przewyżczenie normy językowej w utworze lub na nowo jej zinterpretowanie⁹:

Język, jakim posługuje się pisarz, jest wyjątkowo dopracowany, błyskotliwy, niezwykle malowniczy, wysmakowany, słowem, stanowi nietuzinkową ucztę dla czytelnika. Forma wyrazu, jest wyjątkowo porywająca, wprost olśniewa barwnością, plastycznością – czuję się absolutnie zachwycona. Zwięzłość słowa rodzi szerokość myśli. [...] Autor wielką rzecz wyraża w niewielu słowach. Specyficznego uroku książce dodaje język, sposób wykorzystania materiału języko-

⁴ W artykule *Jak współcześni Polacy wyobrażają sobie piękną i bogatą polszczyznę* Katarzyna Mosiołek-Kłosińska opisuje cechy wzorowych wypowiedzi, którym użytkownicy języka przyznaliby cechy pięknej, bogatej i skutecznej polszczyzny. Por. „Poradnik Językowy” 2001, z. 1, s. 41-51; „Poradnik Językowy” 2001, z. 2, s. 28-41.

⁵ Por. I. Bajerowa, *Piękno contra piękno*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1997, nr 30, s. 180-184.

⁶ Pisałam o tym w artykule *Piękno słowa, czyli estetyka języka w lekturach szkolnych*, [w:] *Problemy wartości i wartościowania dzieła literackiego w szkole: etyka, estetyka, język aksjologii*, red. T. Świętosławska, Łódź 2007, s. 281-289. Por. także: R. Przybylska, *Piękno*, [w:] *Wstęp do nauki o języku polskim*, Kraków 2003, s. 132-133.

⁷ Por. W. Gizbert-Studnicka, *Czy język polski jest piękny*, „Poradnik Językowy” 2001 (zeszyt okolicznościowy), s. 12-15.

⁸ Por. M. Kaczor, *Funkcja estetyczna w kulturze języka*, [w:] *Zielonogórskie Seminaria Polonistyczne 2005*, red. S. Borawski, M. Hawrysz, Zielona Góra 2006, s. 93-101; *eadem*, *Znaczenie kryterium estetycznego*, „Filologia Polska” 2009, t. 4, s. 345-350.

⁹ Por. M. Peisert, *Literatura tzw. postmodernistyczna wobec normy językowej*, „Poradnik Językowy” 1999, z. 8-9, s. 24-29; M. Wojtak, *Literatura a potoczne zachowania językowe*, „Poradnik Językowy” 1993, z. 4, s. 255-258.

wego ze względu na poznawcze i estetyczne nastawienie tego utworu. Odbiór nie do opisania. Kontemplowałem każdy akapit. [...] Myśliwski jest pisarzem, który przywraca godność prostej, ludowej polszczyźnie. Słowom, w których myśl wyrażana wprost – bez niedomówień, stylistycznych zawijasów, „bez światłocienia” – zaskakuje lakoniczną precyzją i nieodwołalnością. Mowie niezamaskowanej kunsztem wyrażania się w imię tej czy innej poprawności politycznej, skutecznie zaklinającej rzeczywistość. [...] Życiową mądrość człowieka prostego wyraża kryształicznie czystą polszczyzną. W jego utworach słowom jest ciasno, a myślom – przestronnie.

Nie bez znaczenia dla miłośników literatury jest takie ukształtowanie dzieła, w którym widać metodę posługiwania się językiem, ukierunkowującą uwagę odbiorcy na wewnętrzną organizację przekazu literackiego, a przede wszystkim nastawienie na układ znaków językowych i ich znaczeń:

W każdym wymiarze „Ostatnie rozdanie” to majstersztyk pisarstwa. Rozdziały są skomponowane kunsztownie, w sposób przemyślany. Ja czytałam góra dwa jednocześnie, żeby nie zgubić niczego i żeby napawać się językiem. A język – dostosowany do nadawcy, oddaje jego charakter. [...] Myśliwski jest tu dość oszczędny w słowach, jednak dalej widać kunszt pisarski, dzięki któremu jedno zdanie potrafi przejąć człowieka do szpiku kości. [...] Język wywołuje we mnie niesłychanie bogaty obraz, pod którym kryje się nieograniczona rzeczywistość.

Miarą artyzmu jest, zdaniem recenzujących teksty literackie, oryginalność językowego ujęcia tematu, a więc umiejętność przekroczenia za pomocą słowa tego, co znane i uznane. Za zaletę języka tekstów literackich uznaje się nowość, nieoczekiwaność¹⁰, a także niekonwencjonalność użytych figur poetyckich:

Przekształcenia czy wręcz przekraczanie powszechnego obyczaju językowego w zakresie gramatyki, jaki i logiki podnoszą walor estetyczny języka utworów Szymborskiej, a zarazem nie są nadużywane i właściwie stosowane. Zabiegi poetyckie Szymborskiej sprawiają przyjemność, wywołują wzruszenie. [...] Na wszystkich kartkach utworu widzimy dążenie autora do przekraczania, przełamywania, wręcz ostentacyjnego dystansowania się wobec norm i wzorów językowych, do wynajdywania rozwiązań nieszablonowych, bezprecedensowych, oryginalnych. [...] Pomysł, głębia, a przede wszystkim piękny język, czyli klasyka w najlepszym wydaniu. [...] Język poetki ma wdzięk, widać w słowach lekkość i swobodę myśli, a jednocześnie język ujawnia bogactwo i ozdobność myślenia w słowach. [...] Poetka układa słowa ze świadomością ich wieczności. [...]

Wszystko to Myśliwski stworzył, rezygnując z tradycyjnej narracji i to właśnie historia-monolog decyduje o wielkości jego dzieła. Pozwalając działać pozbawionej barier fantazji chłopskiego bohatera, pisarz zdjął wszelkie ograniczenia z języka, który jak zawsze u niego jest po prostu piękny.

O pięknym języku mówi się w kontekście indywidualnych norm i środków poetyckich, obecnych w organizacji warstwy językowej dzieła¹¹. Są to dobór słownictwa,

¹⁰ K. Handke, *Kategoria horyzontu oczekiwań odbiorcy a wartościowanie dzieł literackich*, [w:] *Problemy odbioru i odbiorcy*, red. T. Bujnicki, J. Sławiński, Wrocław 1977, s. 93-104.

¹¹ Por. J. Miodek, *Gust w języku*, „Polonistyka” 1999, nr 6, s. 333-335.

zespół słów powiązanych relacjami semantycznymi, ukształtowany w obrębie tekstu, zasady przekształceń semantycznych wyrazów, operowanie strukturami składniowymi, wykorzystywanie wartości brzmieniowych języka, posługiwanie się formami podawczymi (dialog, narracja)¹²:

Od samego początku powieści czujemy wielki prozatorski oddech. „Ostatnie rozdanie” to niemal pięćset stron wypełnionych zdaniami absolutnie koniecznymi. Ustawionymi w takim a nie innym szyku, rytmie. Tak a nie inaczej rozwija się przed nami medytacja nad płynną materią życia. Nie brakuje ani jednego słowa, ani jedno nie wydaje się być zbędne, naddane. Świat przedstawiony jest plastyczny, wielowymiarowy, niemal namacalny, a jednocześnie narrator zachowuje względem niego spokojny dystans za pomocą słowa. Tak właśnie wygląda proza, która jest w stanie wskrzesić świat lub opowiedzieć go na nowo. To absolutne mistrzostwo języka. [...]

Tomik poezji Wisławy Szymborskiej „Chwila” za każdym razem, kiedy po niego sięgam, budzi we mnie te same uczucia zadziwienia i podziwu – przede wszystkim nad niezwykłą wrażliwością poetki na słowo, wyrażającej swe myśli poprzez subtelne dobieranie odpowiednich wyrazów, tych najwłaściwszych słów, nad jej niesamowitym zmysłem obserwacji i szczególną, właściwą tylko jej, umiejętnością wychwytywania w życiu ulotności chwil. Prawdziwa uczta dla ducha! [...] Język taki prosty, codzienny i ludzki, a taki mądry, życiowy i ponadczasowy.

W semantycznych mechanizmach budowy wypowiedzi czytelnicy dostrzegają zabiegi służące estetycznej funkcji języka. Niezwykle użycie wyrazów lub zwrotów niezgodne z przyjętym obyczajem językowym, które prowadzi do inwencji stylistycznej i jednocześnie zapewnia wypowiedzi ozdobność, jest odbierane jako element pięknej i bogatej polszczyzny, element upiększania i przekształcania języka oraz jako środek ekspresji:

Niesamowity odbiór treści zapewnia język, w którym są widoczne przekształcenia semantyczne, nadanie nowego znaczenia wyrazowi wprowadzonemu w obce mu dotąd konteksty słowne.

Pojawiały się również wypowiedzi, w których czytelników urzekło nieliczenie się z różnorodnymi normami i regułami – nie tylko języka, ale także logiki¹³, prawdziwości, smaku czy nawet obyczajowości. Pomija się niejako literackość przekazu, określone właściwości swoiste dla literatury jako sztuki słowa¹⁴:

To w tych pierwocinach znajdujemy zadziwiająco dużo z Szymborskiej, jaką znamy i podziwiamy: wątki, do których będzie wracała, obrazy przewrotne i nieoczywiste, rozrywanie utartych związków frazeologicznych, odkrycia zamaskowane pozornymi oczywistościami, paradoksy, ironię, dyskrecję, powściągliwość, dystans, intelektualną i emocjonalną dyscyplinę.

¹² Por. T. Zgółka, *Mówić pięknie*, [w:] *Język wśród wartości*, Poznań 1988, s. 89-109.

¹³ B. Walczak, *Czy logika może stanowić kryterium poprawności językowej*, „Życie i Myśl” 1989, nr 1-2, s. 68-72.

¹⁴ E. Balcerzan, *Brzydkie słowa w literaturze pięknej*, „Nurt” 1966, nr 4, s. 4-15.

Poprawność i zgodność z powszechnie przyjętymi przekonaniem estetycznymi i etycznymi jest również kryterium oceny języka. Czytelnicy, przedstawiając sens dzieła, zespół wydarzeń i procesów w nim zawartych, odwołują się do zasady stosowności, wyznaczającej normy właściwego zharmonizowania poszczególnych elementów dzieła literackiego, odpowiedniość jego stylu wobec treści i sytuacji literackiej:

Poezja to słowa. Słowa niezwykłe, bo trafiają wprost do naszego serca – siejąc tam zamęt, do naszego ducha – przynosząc tam spokój oraz do naszego umysłu – powodując gonitwę myśli.

Czytelnicy, oceniając język utworu literackiego, zwracają uwagę również na obecność związanych sformułowań, dobitnych powiedzeń, trafnie dostosowanych do opisywanych sytuacji, które zawierają ogólne lub szczegółowe prawdy o charakterze filozoficznym, psychologicznym czy moralnym. Mechanizmy wypowiedzi aforystycznej są wynikiem, zdaniem użytkowników, stylistycznej błyskotliwości i wyrazistości języka autora:

Język Myśliwskiego wyróżnia niezwykle sposób formułowania wypowiedzi, przy którym treści – często moralizujące lub satyryczne – nie są wypowiedziane bezpośrednio, lecz występują pod osłonką alegorii, symboli, wieloznacznych fabuł. [...] Jak zwykle u Myśliwskiego, jest tu zachwycająca pięknem polszczyzna, służąca przekazaniu ot tak, niejako przy okazji, najważniejszych prawd życiowych. Dla mnie: arcydzieło. [...] Trafne puenty, zaskakujące obserwacje, urocze żarty i wspaniały, soczysty język zadowolą każdego pasjonata czytania o czytaniu.

Osoby recenzujące książki na portalu Lubimyczytac.pl cenią umiejętność tworzenia zaskakujących obrazów¹⁵, łączenia odległych pojęć oraz błyskotliwego i eleganckiego wysłowienia. Widzą w tym popis indywidualnej inwencji autora, która wymaga erudycji ze strony odbiorcy:

Niepowtarzalny język Szymborskiej uczy samodzielnego czytania i wyrabiania sobie opinii wbrew utartym schematom i podręcznikowo-ściągawkowym matrycom. Polecam wszystkim czytelnikom stroniącym od sztampy i myślenia według cenzurek i gazet codziennych.

pozytywny odbiór czytelników wzbudza wielopłaszczyznowość semantyczna, gra sensów, równoczesność lub następstwo znaczeń nakładających się lub wzajemnie się wykluczających¹⁶. Czytelnicy są wrażliwi na język, który operuje środkami symboli, metafory, chwytami poetyckimi, odznaczającymi się swobodą kompozycyjną, bogactwem nawiązań stylizacyjnych i poetyckością słowa, a także figuralną interpretacją¹⁷:

Dążenie autora do stylu przesadnie wytwornego, bogatego, obficie zmetaforyzowanego, mnożącego efekty retoryczne daje efekt pięknego języka, który zachwyca wyobraźnię. Autor podejmuje przekorną grę ze zwrotami i powiedzeniami mowy potocznej, ze zwrotami przygodnymi i unikal-

¹⁵ M.B. Hester, *Obrazowość i wolne skojarzenia*, „Pamiętnik Literacki” 1971, z. 3, s. 19-27.

¹⁶ K. Wyka, *Słowa-kłucze*, „Zagadnienia Rodzajów Literackich” 1962, t. 4, s. 5-31.

¹⁷ T. Dobrzyńska, *Mówiąc przenośnie. Studia o metaforze*, Warszawa 1994, s. 79.

nymi, powstałymi dzięki indywidualnej inwencji stylistycznej, a także ze skostniałą frazeologią różnych stylów językowych. W efekcie język utworu jest wysmakowaną ucztą dla umysłu.

W opiniach czytelników istotne znaczenie dla opisu pięknego języka mają działania symboliczne twórcy dzieła, a więc

wyrazistość organizacji materiału językowego, która odznacza się „bezinteresownym” uporządkowaniem naddanym, niesprowadzalnym do poznawczych, ekspresywnych czy perswazyjnych funkcji wypowiedzi¹⁸.

Są one bodźcami poruszającymi ukrytą strukturę doświadczenia czytelnika, dostarczają wiedzy o świecie, wpływają kształtująco na przekonania oraz postawy odbiorców tekstu.

„Chwila” to nie jest tomik na chwilę. To potężna porcja subtelnego języka. I być może jego tytuł zmyli nas kruchością słów w nim zawartych. Ja jednak tego tak nie odczułem. Dla mnie ta chwila to tylko przypomnienie, że poezję Wisławy Szymborskiej mogą smakować godzinami. Jej wrażliwość na słowo rozpiera każdy wiersz, a tego akurat nigdy nie będzie mi dosyć. Mogę połykać jednego za drugim, ale i tak co chwilę przystanę, aby zaobserwować moje reakcje. Uwierzcie mi, jest co oglądać. Tu znajdziecie wszystko, które być może jest niczym. Tu zobaczycie wiele pytań pisanych szyfrem. Tu nauczycie się o życiu, aby po chwili przekonać się, że nic o nim nie wiecie. [...] Najdziwniejsze słowa, jakie tam padły, ukazały się jako najwyższe szczyty poetyckich wzniesień. Jednak tak naprawdę zeszyły tak nisko, że mogłem je złapać i schować do swojej głowy. Takie są wiersze Wisławy Szymborskiej. Swojskie, oczywiste, nadzwyczaj proste w swej skomplikowanej naturze. Takie, jakimi chciałbym właśnie je widzieć. Takimi bezpośrednimi i bez żadnego tabu.

Również językowe eksperymenty artystyczne, w których zachodzą niestandardowe przesunięcia semantyczne, zaskakujące nowością, niezgodne z normą, odbiegające od uznanych połączeń, dostarczają odbiorcom satysfakcji estetycznej. Czytelnicy mają upodobanie również w nieprzewidywalności języka:

W zakresie stylu dzieło wyróżnia się tym, że faworyzuje ostre środki wyrazu, o różnej proveniencji i różnym charakterze. [...] Język autora zachwyca, bo został wytrącony ze schematycznych kontekstów, systemowych uwarunkowań, użyty w niezwykłych sytuacjach, dzięki czemu staje się zauważalny sam przez się.

Wyznacznikiem wartościowania estetycznego jest również językowa wyrazistość, będąca uzewnętrznieniem w wypowiedzi artystycznej pewnej rzeczywistości wewnętrznej, świata duchowego artysty. Czytelnicy zwracają uwagę na bogactwo wysłowienia, a więc na te środki wyrazu, które nadają plastyczności i wspaniałości przedstawianym wydarzeniom, a także charakter poetyckiego i refleksyjnego wywodu:

¹⁸ *Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 107 (hasło: *dzieło literackie*).

Ten tomik poezji to niezwykła czystość i siła poetyckiego spojrzenia. [...] Poezji jako odpowiedzi na życie, sposobu na życie, pracy nad słowem jako myślą i wrażliwością. Wiersze Wisławy Szymborskiej to perfekcja słowa, wysoce wyczelowane obrazy słowne, myślowe allegro ma non troppo, jak nazywa się jeden z jej wierszy.

Zabiegiem językowym, który wzbudza zachwyt czytelników, jest interpretacja mechanizmów językowych w rozbudowanych strukturach narracyjno-fabularnych, jak i pojedynczych wyrazów, zmuszająca do poznania ich sensu¹⁹. Ta deszyfracja znaczeń jest dwustopniowa. Najpierw polega ona na odczytaniu bezpośrednio danego, dosłownego znaczenia (zależności językowych), a następnie na odszukaniu i wydobyciu sensu głębszego, ukrytego, ale najistotniejszego. Jego zakomunikowanie jest celem przekazu, sposobem na eksponowanie treści filozoficznych, egzystencjalnych²⁰. Czytelnicy stosunkowo często podkreślają, że odczytanie w języku znaczenia ukrytego i domyślnego wymaga pewnej erudycji, przekraczającej zwykłą znajomość języka, i umiejętności rozpoznawania treści niewyrażonych wprost:

Nie można bez wewnętrznego wzruszenia czytać dzieł Szymborskiej, których język jest niedostępny zwykłemu, pospolitemu porozumiewaniu się. [...]

Wiesław Myśliwski - ZAKLINACZ MYŚLI Myśli + wski = Magia, poezja, sztuka, perła, diament, brylant, idea, wartość, wypełnienie, wyobraźnia... Myśliwski to droga przez myśli zaklętą w słowach...; słowach, które powinien odkryć każdy ich entuzjasta i pasjonat. Piękno i wartość ukryta w słowach. Trzeba tego szukać ponad wszystko...

Mówiąc o pięknym języku, czytelnicy odwołują się do dominanty stylistycznej, której podporządkowane są wszystkie inne składniki językowej budowy utworu. Funkcję dominanty może spełniać sposób funkcjonowania słowa w utworach, w których metafora jest głównym środkiem wyrazu.

Za warunek piękna języka czytelnicy uznają również odpowiedni układ i zestrojenie słów, relacje międzysłowne, międzyzdaniowe w strukturze dzieła. Znaczna część recenzji nawiązuje do sztuki harmonijnego, celowego doboru i uporządkowania w obrębie tekstu elementów brzmieniowych języka. Instrumentacja głoskowa, a przede wszystkim eliminacja niemile brzmiących lub trudnych do wymówienia zbiegów głoskowych, jest oceniana jako element języka, który może wpływać na odbiór estetyczny tekstu, zwłaszcza utworów lirycznych. Kryterium eufonicznych walorów języka wiąże się z obiektywnymi właściwościami akustycznymi oraz ze współdziałaniem efektów brzmieniowych z semantyczną zawartością utworu. Brzmieniowa harmonia i płynność są uznawane za chwyt poetycki, zapewniający dziełu wartość estetyczną:

¹⁹ J. Sławiński, *Miejsce interpretacji: słowo, obraz, terytoria*, Gdańsk 2006 (tu rozdziały: *O problemach sztuki interpretacji*, s. 5-19; *Analiza, interpretacja i wartościowanie dzieła*, s. 21-55).

²⁰ K. Handke, *Komunikacyjne nośniki wartości w lekturze dzieła literackiego*, „Polonistyka” 1996, z. 1, s. 201-205.

Z zachwytem kontempluje się język Szymborskiej, nasycony zabiegami poetyckimi, służącymi do ujawnienia zatartych pokrewieństw między wyrazami, uaktywnienia i odnowienia semantycznej wyrazistości słowa. Język Szymborskiej jest ozdobny, klarowny, niezwykły, wzniosły, budujący sugestywność oddziaływania, ukazujący nie stałe, ale ulotne właściwości rzeczy. [...] Język wierszy jest nie do przecenienia dzięki zabiegom semantycznym. [...] Poetka stara się uwydatnić znaczeniową wartość słów, a nawet ich wielowartościowość, więzy pokrewieństwa, analogii, kontrastów. [...] Szymborska potrafiła zwykle słowa układać w taki sposób, że stawały się muzyką.

Czytelnicy piszą również o charakterystycznych brzmieniowych jakościach wielowarstwowych fragmentów wypowiedzi, którym przypisują znaczenia symboliczne jako ekwiwalenty innych jakości zmysłowych lub stanów emocjonalnych. Waloryzacji estetycznej podlega warstwa brzmieniowa tekstu, szczególnie ta, w której występuje celowe uformowanie głoskowej warstwy wypowiedzi dla nadania jej szczególnych walorów brzmieniowych i semantycznych. Celowe układy głosowych połączeń ujawniają ukryte nowe semantyczne relacje między określonymi słowami.

Kategorią opisu pięknego języka są również wrodzone dyspozycje i zdolności autora, jego intelektualna aktywność, inwencja, koncept, nowość, oryginalność, niedający się bliżej określić wdzięk²¹.

W tekstach recenzji występują również pojęcia ogólne – kategorie estetyczne, które służą do określenia jakości i cech dzieła. Język dzieła jest oceniany w kategoriach przeżyć estetycznych oraz przypisywanym im wartościom estetycznym. Jednak stosunkowo często czytelnicy, mówiąc o języku, wskazują na oddziaływanie ukształtowania językowego działające na samopoczucie, wzbudzanie doznań, hedonistyczne zadowolenie, uszlachetnianie uczuć czytającego, „oczyszczenie” moralne, terapię słowem²². W tym znaczeniu ocena pięknego języka nabiera sensu psychologicznego.

Kolejnym wyznacznikiem oceny języka dzieła literackiego pod względem estetyki przekazu jest kod rozwinięty, a więc bogactwo słownictwa i różnorodność wyborów w zakresie struktur składniowych, co powoduje, że następstwo elementów językowych w utworze jest nieprzewidywalne.

Analizując wypowiedzi na portalu książkowym Lubimyczytać.pl, można stwierdzić, że czytelnicy z jednej strony mają upodobanie w takim języku, który wymaga od nich pewnego typu lektury, narzucają mu określone metody interpretacji tekstu, ukierunkowując proces konkretyzacji, z drugiej – doceniają język operujący presupozycjami, które w trakcie lektury wymagają wypełnienia i interpretacji, co może stanowić pewną propozycję odbioru, ale nie zawsze decyduje o ostatecznym przebiegu w procesie konkretyzacji lektury.

²¹ A. Grybosiowa, *Jak rozumieć kreatywny charakter języka*, [w:] *Kreowanie świata w tekstach*, red. A.M. Lewicki, R. Tokarski, Lublin 1995, s. 58-71.

²² Por. Z. Klemensiewicz, *Higiena językowego obcowania*, „*Język Polski*” 1965, z. 1, s. 1-12.

Zachwyty nad językiem wzbudza również jego swoisty, samodzielny, niepowtarzalny charakter, niesprowadzany do ujęć już znanych. Brak podobieństwa języka do dzieł wcześniej powstałych jest tożsamy z odchyleniem języka danego dzieła od ujęć, których czytelnicy na podstawie swoich doświadczeń mogą oczekiwać. Oryginalność języka czyni dzieło jedyne w swoim rodzaju i zapewnia rozpoznawalność ze strony odbiorcy. Jest ona właściwością twórczą, która poszerza świat wartości dzieła, co również, w opinii czytelników, jest elementem pięknego języka.

Czytelnicy poszukują również języka efektownego i zaskakującego, który wyraża zaskakujące swoją treścią sformułowania, zawierające myśl skłóconą z powszechnie uznawanymi przekonaniem, sprzeczną wewnątrznie, który niesie nieoczekiwaną prawdę filozoficzną, moralną, psychologiczną.

Określając język dzieła jako piękny, recenzujący książki W. Szymborskiej i W. Myśliwskiego przywołują te elementy wypowiedzi literackich, w których upatrują realizację wartości estetycznych i bodziec dla przeżyć estetycznych. Piękny język to taki, który wywołuje doznania przyjemne i wartościowe, łączy przyjemności zmysłowe (kontemplacyjne) i satysfakcje poznawcze, wprowadza w tajemniczenia metafizyczne, dostarcza wzruszeń i wstrząsów emocjonalnych.

Bibliografia

- Bajerowa I., *Piękno contra piękno*, „Śląskie Studia Historyczno-Teologiczne” 1997, nr 30, s. 180-184.
- Balcerzan E., *Brzydkie słowa w literaturze pięknej*, „Nurt” 1966, nr 4, s. 4-15.
- Dobrzyńska T., *Mówiąc przenośnie. Studia o metaforze*, Warszawa 1994.
- Gizbert-Studnicka W., *Czy język polski jest piękny*, „Poradnik Językowy” 2001 (zeszyt okolicznościowy), s. 12-15.
- Grybosiova A., *Jak rozumieć kreatywny charakter języka*, [w:] *Kreowanie świata w tekstach*, red. A.M. Lewicki, R. Tokarski, Lublin 1995, s. 58-71.
- Handke K., *Kategoria horyzontu oczekiwań odbiorcy a wartościowanie dzieł literackich*, [w:] *Problemy odbioru i odbiorcy*, red. T. Bujnicki, J. Sławiński, Wrocław 1977, s. 93-104.
- Handke K., *Komunikacyjne nośniki wartości w lekturze dzieła literackiego*, „Polonistyka” 1996, z. 1, s. 201-205.
- Hester M.B., *Obrazowość i wolne skojarzenia*, „Pamiętnik Literacki” 1971, z. 3, s. 19-27.
- Kaczor M., *Estetyka słowa a kultura języka*, Zielona Góra 2009.
- , *Funkcja estetyczna w kulturze języka*, [w:] *Zielonogórskie Seminaria Polonistyczne 2005*, red. S. Borawski, M. Hawrysz, Zielona Góra 2006, s. 93-101.
- , *Piękno słowa, czyli estetyka języka w lekturach szkolnych*, [w:] *Problemy wartości i wartościowania dzieła literackiego w szkole: etyka, estetyka, język aksjologii*, red. T. Świętosławska, Łódź 2007, s. 281-289.
- , *Znaczenie kryterium estetycznego*, „Filologia Polska” 2009, t. 4, s. 345-350.
- Klemensiewicz Z., *Higiena językowego obcowania*, „Język Polski” 1965, z. 1, s. 1-12.

- Kucharski E., *O metodzie estetycznej analizy dzieła literackiego*, Warszawa 1965.
- Markowski A., *Nowe spojrzenie na kryteria poprawności językowej*, Warszawa 2012.
- Miodek J., *Gust w języku*, „Polonistyka” 1999, nr 6, s. 333-335.
- Mosiółek-Kłosińska K., *Jak współcześni Polacy wyobrażają sobie piękną i bogatą polszczyznę? (na materiale prac nadesłanych na konkurs polszczyzny pięknej, bogatej i skutecznej o Gęsie Pióro Mikołaja Reja)*, „Poradnik Językowy” 2001, z. 1, s. 41-51 i z. 2, s. 28-41.
- Peisert M., *Literatura tzw. postmodernistyczna wobec normy językowej*, „Poradnik Językowy” 1999, z. 8-9, s. 24-29.
- Przybylska R., *Piękno*, [w:] *Wstęp do nauki o języku polskim*, Kraków 2003, s. 132-133.
- Sławiński J., *Miejsce interpretacji: słowo, obraz, terytoria*, Gdańsk 2006.
- Słownik terminów literackich*, red. J. Sławiński, Wrocław 1989, s. 107 (hasło: *dzieło literackie*).
- Walczak B., *Czy logika może stanowić kryterium poprawności językowej*, „Życie i Myśl” 1989, nr 1-2, s. 68-72.
- Wojtak M., *Literatura a potoczne zachowania językowe*, „Poradnik Językowy” 1993, z. 4, s. 255-258.
- Wyka K., *Słowa-klucze*, „Zagadnienia Rodzajów Literackich” 1962, t. 4, s. 5-31.
- Zgółka T., *Mówić pięknie*, [w:] *Język wśród wartości*, Poznań 1988, s. 89-109.

Zwiążność słowa rodzi szerokość myśli. W jaki sposób czytelnicy opisują piękny język (na przykładzie serwisu książkowego Lubimyczytać.pl)?

Streszczenie: Celem referatu jest omówienie sposobów opisywania pięknego języka (polszczyzny pięknej, bogatej i skutecznej) przez użytkowników serwisu książkowego Lubimyczytać.pl. Zwrócenie uwagi na te aspekty estetyki słowa, które dla czytelników są najważniejsze, a może i najbardziej powszechnie uświadamiane społecznie.

Słowa kluczowe: estetyka słowa, wyznaczniki poetyckie w przekazach literackich, wyznaczniki aksjologiczne, wyróżniki formalno-treściowe

The brevity of the word generates the breadth of thought. How readers describe a beautiful language (on the example of the Lubimyczytac.pl book service)?

Summary: The aim of the paper is to discuss the ways of describing a beautiful language (beautiful, rich and effective Polish language) by users of the book website Lubimyczytac.pl. Paying attention to those aspects of the aesthetics of the word, which are the most important for the readers, and perhaps the socially the most universally recognized.

Keywords: aesthetics of words, poetic determinants in literary messages, axiological determinants, formal-content discriminants